

OSMANLI DEVLETİ HİZMETİNDE BİR AŞİRET VE LİDERİ RİŞVANZÂDE SEYYİD ABDURRAHMAN PAŞA

Seydi Vakkas TOPRAK*

Özet

Sosyal, ekonomik ve siyasi yapısı itibarıyla Osmanlı Devleti, aşiret türü yapıların rahatça etkinlik gösterebileceği bir ortama sahipti. Osmanlı coğrafyasının geniş bir alanında faaliyet gösteren aşiretlerden biri de Rışvan Aşireti'dir. Özellikle Malatya, Adıyaman, Maraş ve Sivas çevrelerinde yarı göçebe bir hayat süren Rışvan Aşireti, bölgenin sosyal, iktisadî ve idarî yapısı içerisinde önemli bir konuma sahipti. Malatya, Maraş, Adana ve Sivas valilikleri uzun süre Rışvan Aşireti'nden paşalar tarafından idare edilmiştir. Bu yöneticilerden biri de Rışvanzâde Seyyid Abdurrahman Paşa'dır. Genel olarak devlete sadık olan Seyyid Abdurrahman Paşa ile devletin arası bazı dönemlerde bozulmuştur. Hakkında idam fermanı çıkınca memleketini terk etmek zorunda bile kalmıştır. Neticede Seyyid Abdurrahman Paşa affedilerek görevine iade edildi. 1814 yılında Besni'de ortaya çıkan veba salgınında hayatını kaybetmiştir.

Anahtar kelimeler: Rışvan Aşireti, Besni Kaymakamı, Mısır Seferi, eşkıyalık.

Abstract

A TRIBE AND ITS LEADER RISHVANZADE SEYYID ABDURRAHMAN PASHA IN THE SERVICE OF OTTOMAN STATE

Rishvan Tribe having a semi-nomadic life particularly around Malatya, Adıyaman, Maraş and Sivas had an important position in the social, economic and administrative structure of the region under the Ottoman control. The province governerships of Malatya, Maraş, Adana and Sivas were ruled by Pashas from this tribe. Rishvanzade Seyyid Abdurrahman Pasha was one of them who for long years had been local governor of Besni (Behisni) and of Malatya. Abdurrahman Pasha was loyal to the state in general, however the relations between him and the state was not good in some periods. When execution decision was announced for him he had to leave his homeland. Nevertheless, the conditions in the region were not suitable for existence of a non-tribal power. As a result Abdurrahman Pasha was forgiven and he was reinstated. Abdurrahman Pasha died in a plague epidemic emerging in Besni in 1814 and all his assets were seized by the Ottoman State.

Key words: Rishvan Tribe, Besni Governor, Egyptian War, banditry.

---

* Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü; seyditoprak@gmail.com, seyditoprak@adiyaman.edu.tr.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde, başta Kayı Aşireti olmak üzere, konar-göçer aşiretlerin rolü büyüktür. Batı Anadolu'da bir uç beyliği olan Osmanoğulları sürekli olarak doğudan gelen aşiretlerin katılımıyla güçlerini artırmışlardı. Yeni fetihlerle büyüyen Osmanlı Devleti, bir taraftan ortaya çıkan ihtiyaçlara göre devlet kurumlarını oluştururken, diğer taraftan konar-göçer aşiretleri yerleşik düzene geçirmeye çalışmıştı.

Bu sırada Güneydoğu Anadolu'da Malatya ve Hısn-ı Mansur (Adıyaman) çevresinde yaşayan aşiretlerden biri Rişvan Aşireti'dir. Aşiretin bazı kolları Orta ve Batı Anadolu'ya doğru giderek Maraş, Sivas, Konya, Ankara, Aydın, Denizli, Manisa ve İzmir çevresinde yarı göçebe hayat sürdürmekteydi. Hatta bazı oymakların Rumeli'ye kadar yayıldıkları görülmüştür¹.

Rişvan Aşireti'nin asıl yerleştiği bölge olan Malatya ve Hısn-ı Mansur çevreleri tarihi süreçte Bizans ile Müslüman ülkeler arasında sınır ve tampon bir bölge olduğundan çok sayıda konar-göçer aşiretin gelip konakladığı bir alan konumundaydı. Bölgeyi gezen Evliya Çelebi burada göçebe Türkmenlerin yaşadığını belirtir².

Rişvan Aşireti ve aşiretin lideri Rişvanzâde Seyyid Abdurrahman Paşa'yı konu alan bu çalışmada arşiv kaynaklarının incelenmesi ve genel literatür taraması yöntemi esas alınmıştır. İlk olarak Rişvan Aşireti'yle ilgili genel bir değerlendirme yapılmış ve ardından arşiv belgelerine dayanılarak Seyyid Abdurrahman Paşa'nın faaliyetleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

---

¹ Faruk Söylemez, *Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi-Rişvan Aşireti Örneği*, Kitabevi Yay., İstanbul 2011, s. 10, 46.

² Bölgeyi gezen Evliya Çelebi eserinde teferruatlı bilgiler vermektedir. Bölgede yaşayan Türkmen aşiretlerin farklı lehçeler konuştuklarını, birbirlerini tercüman vasıtasıyla anladıklarını, dillerinden örnekler vererek anlatır. Ayrıca burada yaşayan Türkmen gruplarının isimlerini de sayar. Saydığı bu isimler arasında Rişvan aşireti yoktur. Geniş bilgi için bkz. Evliya Çelebi Mehmed Zillî İbni Derviş, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, III, yay. Ahmed Cevdet, Dersaadet 1314, s. 168-173.

A. RİŞVAN AŞİRETİ VE FAALİYETLERİ

Osmanlı kaynaklarında Rîşvan Aşireti'yle ilgili kayıtlara ilk olarak Dulkadiroğulları Beyliği'nin Osmanlı idaresine katıldığı Yavuz Sultan Selim döneminde tesadüf edilmektedir³. Malatya ve Hısn-ı Mansur çevresinde 1519, 1524, 1536 ve 1563 yıllarında yapılan tahrirlerde Rîşvan Aşireti ve bağlı cemaatlerle ilgili kayıtlar yer almaktadır⁴.

Hukukî statü olarak Valide Sultan Hassı reayası sayılan Rîşvan Aşireti yoğun olarak Malatya ve Hısn-ı Mansur çevresini yurt edinmiştir. Vergilerin toplanması ve düzenlerinin temini için de başlarına devlet tarafından bir voyvoda tayin edilmiştir⁵. Malatya çevresinde bulunan Rîşvanlar gibi Denizli'de bulunanlar da Valide Sultan Hassı reayası içinde yer almıştır. Valide Sultan Hassı reayası olan aşiretlerin imdâd-ı seferiyye ve imdâd-ı hazeriyye gibi vergilerden muaf oldukları bilinmektedir⁶.

Sultan I. Abdülhamid, annesinin⁷ kendi saltanatından önce vefat etmesinden dolayı Valide Sultan Hassı olan Rîşvan mukataasını malikâneye dönüştürerek Seyyid Ömer Paşa'nın uhdesine vermiştir. Sultan III. Selim ise, Rîşvan mukataasını Valide Sultan Hassı olarak yeniden düzenleyerek "Maadin-i Hümayun'a" bağlamış ve idaresini Maadin-i Hümayun Emîni Yusuf Ziya Paşa'ya bırakmıştır⁸. Böylece; Yusuf Ziya Paşa, devlete ait vergileri tahsil edebilmek için Hısn-ı Mansur yöresindeki Rîşvanların yerleşik olanları için bir

³ Refet Yinanç, "Dulkadiroğulları", *DİA*, IX, 553-557.

⁴ Mehmet Taştemir, *XVI. Yüzyılda Adıyaman Sosyal ve İktisadi Tarihi*, TTK, Ankara 1999, s. 11, 116, 1173; Said Öztürk, "Osmanlı Döneminde Adıyaman'ın Sosyal ve Ekonomik Özellikleri", *Medeniyetler Kavşağı Adıyaman*, İstanbul 2008, s. 117-147; Yusuf Halaçoğlu, "Adıyaman", *DİA*, I, 377-378; Söylemez, a.g.e., s. 20-37; Mustafa Öztürk, *16. Yüzyılda Kilis Urfa Adıyaman ve Çevresinde Cemaatler-Oymaklar*, F.Ü Ort.Arş. Mer. Yay., Elazığ 2004, s. 57-60; Yinanç, a.g.m., s. 553-557.

⁵ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yay., İstanbul 1987, s. 16-20.

⁶ BOA, C.ADL, 115/5273; BOA, C.SM, 24/1245; BOA, HAT, 538/26499; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1983, 63-64; Söylemez, a.g.e., s. 11, 121.

⁷ Rabia Şermi Sultan; III. Ahmed'in kadını olup 1725'te I. Abdülhamid'i doğurmuştur. III. Ahmed'in tahttan indirilmesinden iki sene sonra 1732'de vefat etmiştir. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, TTK Yay., Ankara 1992, s. 83.

⁸ BOA, C.DRB, 5/232.

mütesellim, göçebe olanları için de bir Rışvan ağası tayin etmiştir. Ancak vergi vermeyen bölge halkının mütesellimi öldürmesi üzerine Yusuf Ziya Paşa askerleriyle bölgeye giderek asayişi sağlamak zorunda kalmıştır⁹.

Osmanlı Devleti, güvenlik ve düzenli vergi toplama gibi nedenlerle göçebe aşiretleri belli bölgelerde iskân ettirmeye çalışmıştır. Güneydoğu Anadolu ve Orta Anadolu'nun geniş kesimlerine yayılmış olan Rışvan Aşireti de iskâna tâbi tutulmuştur. Malatya-Maraş arasındaki bölgede yaylak ve kışlak hayatı yaşayanlar Orta Anadolu'nun Bozok, Ankara, Amasya, Çankırı, Sivas, Yeniil¹⁰ ve Kayseri gibi bölgelerine yerleştirilirken Maadin-i Hümayun'a bağlı Darende, Gürün, Divriği ve Deliklitaş gibi yerlerden Uzunyayla'ya giden Rışvanlar, Konya'nın Esbkeşan Kazası¹¹ ve çevresine yerleştirildiler. Bunların bir kısmı ise Rakka'ya iskân ettirilmiştir¹².

Hisn-ı Mansur yöresindeki Rışvanlar, XVII. yüzyıl ortalarından itibaren iskâna tâbi tutularak Besni, Sofraz Köyü, Kâhta ve çevresine yerleştirilmişlerdir. Bunlardan bazıları yerli toplulukların saldırıları ve kıtlık gibi nedenlerle başka yerlere gitmek istemişler, isteklerinin yetkililerce engellenmesi neticesinde bunların eşkıyalık hareketlerine başvurdukları gözlenmiştir¹³. Akçakale ve

⁹ Darendeli İzzet Hasan Efendi (Darendeli), *Ziyânâme*, haz. M. İ. Erkutun, İstanbul 2009, s. 19-20.

¹⁰ Yeniil; Sivas'ın güneyinde bir yer. Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Gen. Müd. Yay., Ankara 2006, s. 525, 695.

¹¹ Esbkeşân (Atçeken); Eskiil, Tuz Gölü'nün güneyi ve Turgut civarlarında göçebe yaşarken bir kaza oluşturarak Konya-Karaman Eyaleti'ne bağlanan bir cemaattir. Daha sonra buranın yerini Cihanbeyli ve Koçhisar almıştır. Günümüzde hala Cihanbeyli'nin Atçeken adında bir mahallesi vardır. Sezen, *a.g.e.*, s. 46, 174, 251, 256.

¹² Ahmed Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (996-1200)*, İstanbul 1989, s. X; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi* (İskân Siyaseti), TTK Yay., Ankara 1997, s. 8, 37,112-113, 137-138. Aşiretler ve Aşiretlerin iskânı hakkında geniş bilgi için bkz. Orhonlu, *a.g.e.*; Halaçoğlu, *a.g.e.*; Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, I-VI, TTK Yay., Ankara 2009; Söylemez, *a.g.e.*, s. 48-49. Mustafa Öztürk; Rışvanların yaylak ve kışlak hayatı sürdürdükleri yerleri Halep, Rakka, Diyarbakır, Maraş, Bozok, Adıyaman, Besni, Malatya, Harput, Şam, Trablusşam, Ayntab, Kilis, Kayseri, Kastamonu, Birecik, Sivas ve A'zaz eyalet ve kazaları olarak göstermektedir. Krş. Öztürk, *a.g.e.*, s. 57.

¹³ 1677'de Besni'nin Sofraz Köyü'ne yerleştirilen Rışvanzade İbrahim, burada kalmak istemediği için aşiret mensuplarıyla beraber Hisn-ı Mansur ve köylerine gitmiştir. Ahalinin şikâyeti üzerine 1686'da Rışvanların Sofraz'a döndürülmeleri emredilmiştir. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 37. Orhonlu, Rışvanların Besni'de yerleştirildiği köy olan Sofraz ismini Sığraz olarak

Karadağ taraflarına iskân ettirilen bir grubun ise bölgedeki köylülerin harmanlarını, gelip geçen tüccar ve yolcuların mallarını gasp etmeleri üzerine Sivas Valisi, bu aşiret mensuplarının geldikleri yere geri gönderilmesi için İstanbul'dan emir gönderilmesini istemek zorunda kalmıştır¹⁴.

Uzun süren savaşlar ve ekonomik buhranların olduğu dönemlerde çıkarılan olağanüstü vergileri ödemekte zorlanan aşiretler, cemaat kethüdaları ve idarecilerin vergi adı altında haksız olarak para toplamaları üzerine yerlerini terk etmeye veya eşkıyalık yapmaya yönelebiliyorlardı¹⁵.

Rişvan Aşireti'nin bazı mensuplarının aşiretin diğer üyelerine zarar verdiği de olmuş, aşiretten bazı kimselerin karıştıkları eşkıyalık, yağma, gasp ve yaralama gibi olaylar mahkemelere yansımıştır¹⁶. Bazen cemaat kethüdalarının bile eşkıyalık yaptığı görülmüş¹⁷, bazen de Hisn-ı Mansur'daki Rişvanlardan deftere aykırı olarak fazladan vergi talep edilmesinde olduğu gibi memurların keyfi olarak deftere kayıtlı olandan fazla vergi istedikleri olmuştur¹⁸. Bu babda, Seyyid Abdurrahman Paşa zamanında Besni Mütessellimi olan Cafer Bey,

---

okumuştur; ancak köyün isminin yerleşik insanlar tarafından Sofraz olarak telaffuz edildiği müşahedemizle de anlaşılmıştır. Sofraz Köyü günümüzde, Adıyaman'ın Besni ilçesine bağlı Üçgöz beldesidir. Adıyaman Kadı Sicillerini yüksek lisans tezi olarak hazırlayanlar da Orhonlu'dan naklen Sofraz'ı Sığraz olarak tezlerine aktarmışlardır. Feyzullah Tekerek, *260 Numaralı Hisn-ı Mansur (Adıyaman) Kadı Sicilinin 123-204. Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, K.Maraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (KSIÜSBE), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, K.Maraş 2005, s. 20; İbrahim Kanadıkırık, *260 Numaralı Hisn-ı Mansur Kadı Sicilinin 1.-122. Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, KSIÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, K.Maraş 2005, s. 28; Ömer Faruk Gökdeniz, *262 Numaralı Hisn-ı Mansur (Adıyaman) Kadı Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, KSIÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, K.Maraş 2006, s. 27.

¹⁴ BOA, C.DH, 25/1213.

¹⁵ 1685 yılından beri düzenli olarak alınan vergilerden başka Hisn-ı Mansur yöresindeki Rişvanlardan fazladan vergi istenmiştir. Yine 1691'de Rakka çevresine yerleştirilen aşiretlerin iskân edildikleri yerlerden kaçmak istemeleri halinde Anadolu'ya geçiş noktaları olan Besni, Hisn-ı Mansur ve Göynük gibi yerlerin sakinlerine, onları Elbistan ve Malatya taraflarına bırakmamaları için emirler gönderilmiştir. Ayrıca iskân ettirildikleri yerde kalmayıp başka yerlere gitmek isteyen Rişvanlar üzerine mübaşirler, voyvodalar ve valiler tayin edilmiştir. Ahmed Refik, *a.g.e.*, s. 124, 168-169; Orhonlu, *a.g.e.*, s. 51-58.

¹⁶ Rişvanzade Ömer Ağa'nın gasp ettiği paranın mahkeme kararıyla kendisine tahsili için gönderilen 11 Nisan 1790 (26 Receb 1204) tarihli yazı hakkında bkz. BOA, C.SM, 24/1245.

¹⁷ Söylemez, *a.g.e.*, s. 71-74.

¹⁸ Halaçoğlu, *İskân Siyaseti*, s. 44.

Maadin-i Hümayun alacağı adı altında halktan para toplamıştır¹⁹. Aşiretlerin Besni ve Malatya halkına verdikleri zararları bölge yöneticileri önleyememiş olmaları ki, bu görev Sivas Valisi İbrahim Paşa'ya havale edilmiştir²⁰.

Maadin-i Hümayun Emini Yusuf Ziya Paşa'nın 1791'de Hısn-ı Mansur tarafına gönderdiği mütesellimin Rişvan Aşireti'ne mensup eşkıyanın saldırısına uğraması ve bazı adamlarının öldürülmesi²¹, Bağdat Kadısı Yekdestzâde Seyyid Mahmud Efendi'nin yolculuk esnasında Rişvanlar tarafından öldürülmesi gibi olaylar İstanbul'a kadar ulaşmıştır²².

Diğer taraftan Rişvanların yaylak ve kışlakları arasında geliş-gidişleri sırasında yerleşik halkın ekinlerine, mallarına ve evlerine zarar verdikleri, yol keserek soygunculuk yaptıkları mahkemelere aksetmiş, bazı vakalar ise Divan-ı Hümayun'a kadar ulaşmıştır²³.

Bu arada sadrazam olan Yusuf Ziya Paşa'nın, 1809 yılında hazinenin alacaklarını bölgeden tahsil etmek için görevlendirdiği tahsildarı dönüş yolunda Rişvan Aşireti'nden bazı kimseler tarafından öldürülür ve üzerindeki hazine

¹⁹ BOA, C.ML, 111/4938.

²⁰ BOA, HAT, 1339/52361.

²¹ 28 Kasım 1791 (1 Rebiülahir 1206) tarihli yazı için bkz. BOA, C.DH, 7/331.

²² Yekdestzâde olayı ile ilgili mahkeme kadının iki kızının nafakalarının Malatya mukataası gelirinden verilmesini kararlaştırır; ancak Rişvanzade Ömer Paşa'nın İstanbul'da kapı kethüdası olmadığından, İstanbul'da oturan yetim kızlar paralarını alamazlar. Kızların Sadaret'e müracaat etmeleri üzerine nafakalarının İstanbul Gümrüğü'nden ödenmesine karar verilir. 29 Ağustos 1791 (29 Zilhicce 1205) tarihli hüküm için bkz. BOA, HAT, 198/10026. Rişvan Aşireti'nden Osman'ın Halep ahalisinden Ali'nin para ve altınlarını alarak vermemesi hakkında çıkan 8 Mart 1798 (20 Ramazan 1212) tarihli hüküm için bkz. BOA, C.ADL, 91/5451.

²³ 1737'de, Hısn-ı Mansur'daki Rişvan Aşireti'nden bazıları Reşi Aşireti'nin bir köyünü basarak mallarını yağmalamışlar ve iki adamlarını da kaçırmışlardır. Hısn-ı Mansur'daki Rişvanlardan bazılarının, 1751 yılında Darende'nin Aşudi Köyü'nde Dergâh-ı Âli Kapıcıbaşısı Darendeli Mehmet'in çiftliğinden gasp ettikleri 186 kile buğday, 55 kile arpa, 180 yük saman ve daha başka şeylerin karşılığı mahkeme kanalıyla tahsil edilmiştir. Hatta Besni kazasındaki Çakallı Aşireti'nin çevre köylerin ekinlerine verdiği zararlar ilgili şikâyet Divan-ı Hümayun'a kadar ulaşmıştır. Söylemez, *a.g.e.*, s. 52-71; Rişvanların, Sivas'taki yaylağa gidip gelişleri esnasında etrafa verdikleri zarardan muzdarip olan yöredeki insanların şikâyetleri üzerine gerekli tedbirlerin alınmasını isteyen Sivas Valisi Behram Paşa'nın durumu İstanbul'a bildirmesiyle ilgili 18 Ekim 1820 (10 Muharrem 1236) tarihli yazı için bkz. BOA, HAT, 445/22265.

malları alınır. Olayı haber alan Yusuf Ziya Paşa, Rîşvan Aşireti üzerine asker sevk eder²⁴.

Osmanlı Devleti'nde savaşlar esnasında Anadolu'daki aşiretlere sefere katılmaları konusunda emirler gönderilir; ancak çoğu zaman aşiretler bu emirlere tam olarak uymazdı²⁵. Rîşvanlar da devletle ilişkilerinin iyi olduğu dönemlerde bu tür emirlere riayet etmişler, ilişkilerin bozulduğu dönemlerde ise bu emirlere uymak istememişlerdir. Zira 1789'da sefere²⁶ katılması istenen Rîşvanzâde Ömer Paşa tereddütlü davranınca, tuğları kaldırılarak Konya Kalesi'ne kalebent olarak gönderilmesi için Kapıcıbaşı Seyyid Ahmed mübaşir tayin edilmiştir; ancak mübaşirin görevini layığıyla yapmaması sonucu Ömer Paşa'nın tuğları alınmamış ve bir an önce savaşa asker yollaması için yeni bir emir gönderilmiştir²⁷.

Bununla birlikte Osmanlı Devleti hizmetinde paşalık rütbesine kadar yükselerek sancakbeyi, mutasarrıf ve beylerbeyi olarak görev yapan Rîşvan liderleri de vardır. 1697'de Malatya Sancakbeyi olarak atanan Rîşvanzâde Halil Paşa, 1701'de Maraş Beylerbeyiliği'ne yükselmiştir. 1720'de Adana Beylerbeyiliği'ne getirilen Rîşvanzâde Seyyid Mehmed Paşa, 1746 yılına kadar Adana, Sivas, Musul ve Maraş Beylerbeylikleri ve Malatya Sancakbeyliği yapmıştır. Seyyid Mehmed Paşa'nın oğlu Ömer Paşa, Malatya ve Çorum Mutasarrıflığı hizmetlerinde bulunmuştur²⁸. Rîşvanzâde Süleyman Paşa; Maraş ve Adana Beylerbeyiliği ile Kilis ve Malatya Mutasarrıflığı görevlerini yürütmüştür²⁹. Rîşvanzâde Abdurrahman Paşa, 1764 yılında Malatya Mutasarrıflığı'na

²⁴ Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târihi*, haz. M. Ali Beyhan, I, TTK Yay., Ankara 2003, 412.

²⁵ Ahmed Refik, *a.g.e.*, s. 90-91.

²⁶ Bahsi geçen savaş, Osmanlı Devleti'nin Kırım'ı geri almak için 1787'de Rusya'ya karşı açtığı ve 1788 başlarında Avusturya'nın da dâhil olduğu Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşı'dır. Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Avusturya'ya karşı yürüttüğü bu savaş 1791 Zıştovi ve 1792 Yaş antlaşmalarıyla sona ermiştir. Geniş bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, Ankara 1988, s. 519-595.

²⁷ BOA, C.AS, 502/20985; Anadolu'daki diğer aşiretlerle birlikte 1790 yılında savaşa katılmaları emredilen Rîşvanlar, savaşa iştirak etmeyince bir süre sonra iki ferman daha almışlardır. Ahmed Refik, *a.g.e.*, s. 90-91; Bahsedilen 1790 yılındaki savaş 1787-1792 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşı'dır. Geniş bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 519-595.

²⁸ Geniş bilgi için bkz. Söylemez, *a.g.e.*, s. 228-250.

²⁹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmânî*, III, Matbaa-i Amire, İstanbul 1311, 83; Geniş bilgi için bkz. Söylemez, *a.g.e.*, s. 250-260.

atanmıştır³⁰. Rışvanzâde Süleyman Paşa'nın oğlu Rışvanzâde Ömer Paşa, 1770'te Malatya Mutasarrıfı ve 1783'te Maraş Beylerbeyi olmuştur³¹. Çalışma konumuz olan Rışvanzâde Seyyid Abdurrahman Paşa ise Besni Kaymakamlığı ve Malatya Mutasarrıflığı yapmıştır.

B. RİŞVANZADE SEYYİD ABDURRAHMAN PAŞA

1. Mütesellim ve Mîr-i mîrân Seyyid Abdurrahman Paşa

Rışvanzâde Seyyid Abdurrahman Paşa'nın hayatı ve faaliyetleri hakkında fazla teferruatlı bilgiye ulaşılamamaktadır. Ulaştığımız kaynaklarda ise, özellikle hayatının ilk dönemleri hakkında tafsilata tesadüf edilememiştir. Yusuf Ziya Paşa'nın hayatını yazan Darendeli İzzet Hasan Efendi, *Ziyânâme* isimli eserinde, Rışvanzâde Ömer Paşa'nın öldüğü sırada Seyyid Abdurrahman Bey'in³² henüz çocuk yaşta olduğunu “*Malatya Sancağı, kurûn-ı kesîreden berü Rışvanzâdeler uhdesinde olup ve bu def'a dahi ber-vech-i mâlikâne yine mîr-i mîrândan Rışvanzâde Ömer Paşa uhdesinde iken, mûmâ-ileyh hulûl-ı ecel-i mev'ûduyla vefat etmeğın, veled-i sulbiyyesi olmayup tıfl-ı seş sâle bir hâfid-i sa'îdi...*” ifadesiyle belirtmektedir³³.

³⁰ Geniş bilgi için bkz. Söylemez, *a.g.e.*, s. 261-265.

³¹ Geniş bilgi için bkz. Söylemez, *a.g.e.*, s. 265-272.

³² Kaynakların bir kısmında Abdurrahman Paşa, Peygamber soyundan gelen kimse anlamında “Seyyid” olarak anılmaktadır. Rışvan Aşireti'nin köken olarak Kureşî yani Peygamber soyundan olmadığı bilinmektedir. Abdurrahman Paşa'dan başka Seyyid olarak kabul edilen Rışvanlılar da vardır. Osmanlı Devleti zamanında, anne tarafından kökü Seyyid soyuna dayananlara bu unvan verilmiştir. Bir araştırma, şeriyeye sicilleri ve Nakibüleşraf defterlerinde anne tarafından Seyyidlik unvanının kabul edildiğine dair hüccetler bulunduğunu kanıtlamaktadır. Rüya Kılıç, “Seyyid ve Şeriflerin Osmanlı Yönetimiyle İlişkileri: XIV-XVI. Yüzyıllar”, *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi (7-9 Nisan 1999)*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 2000, s. 426-427. Ayrıca, Seyyid olmadığı halde bir şekilde belge temin ederek kendilerini Seyyid ilan edenlerin sayısı çoktur. Hatta bunlarla devlet güçleri arasında bazen çatışmalar da çıkmıştır. Geniş bilgi için bkz. Hülya Canbakal, *17. Yüzyılda Ayntâb-Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, İstanbul 2009, s. 99-106; Seydi Vakkas Toprak, *Nuri Tarihi (Metin-İnceleme)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2011, s. 281-282.

³³ Darendeli, *a.g.e.*, s. 20.

Ziyânâme'deki kayıt, Ömer Paşa'nın öldüğü sırada yerine geçecek erkek evladının olmadığını “*veled-i sülbiyyesi olmayup*”³⁴ ifadesiyle gösterdiğine göre Seyyid Abdurrahman Paşa'nın, Ömer Paşa'nın torunu olma ihtimali yüksektir. Seyyid Abdurrahman Paşa; *Sicill-i Osmânî*'de “*Ömer Paşa'nın hafîdi*”³⁵, *Nuri Tarihi*'nde ise “*Rişvân-zâde Ömer Paşa hafîdi*” olarak tanıtılmaktadır³⁶. Bu kayıtlar, Seyyid Abdurrahman Paşa'nın Ömer Paşa'nın oğlu değil de torunu olduğunu göstermektedir.

Ömer Paşa vefat ettiğinde torunu Seyyid Abdurrahman Bey, sancak beyliği yapmak için henüz küçüktür. Ömer Paşa'nın Ali Bey isminde akli melekeleri yerinde olmayan bir de yeğeni (*birader-zâdesi*) vardır³⁷. Ali Bey, Ömer Paşa'nın vefatıyla oluşan yönetim boşluğundan faydalanarak kendisini Malatya Sancağı Mutasarrıfı ilan etmiş ve Malatya, Gerger ve Şiro taraflarına mütesellimler göndermiştir. Maadin-i Hümayun Emini ve hükümet, temkinli davranarak “*ahmak ve sâde-dil bir mecnûn-ı lâ-ya'kıl*” olarak tanımladıkları Ali Bey'in hemen üzerine gitmemişlerdir. Maadin-i Hümayun Emini Yusuf Ziya Paşa, bir müddet sonra Ali Bey'i bertaraf ederek Malatya Mutasarrıflığı görevini de üstlenmiş ve asayişin sağlamıştır. Besni ve çevresinin vergilerini toplamak ve bölgeyi idare etmek üzere reşit yaşa gelmiş olan Seyyid Abdurrahman Bey'i de mütesellim tayin etmiştir³⁸.

Sicill-i Osmanî, Rişvanzâde Ömer Paşa'nın torunu olan Seyyid Abdurrahman Bey'e önce kapıcıbaşılık rütbesi verildiğini, 1795 (hicri 1210) tarihinde de rütbesinin mîr-i mîrânlığa yükseltildiğini kaydeder³⁹. *Nuri Tarihi*, Seyyid Abdurrahman Bey'in, Erzurum Valisi ve Maadin-i Hümayun Emini Yusuf Ziya Paşa'nın hizmetinde mütesellimlik ve benzeri görevlerde bulunarak başarılı olduğunu ve Yusuf Ziya Paşa'nın, Seyyid Abdurrahman Bey'in rütbesinin mîr-i mîrânlığa yükseltilmesi için Bâbiâli'den ricacı olduğunu yazmaktadır. Ziyânâme ise, Yusuf Ziya Paşa'nın, Rişvan ümerasından Abdurrahman Bey'e

³⁴ Darendeli, *a.g.e.*, s. 20.

³⁵ Hafid: Torun, oğlun oğlu anlamına gelen bir sözcüktür. Hüseyin Remzi, *Kitâb-ı Müntehabât-ı Lugat-ı Osmaniyye*, Matbaa-i Amire Litografya Destgahı, İstanbul 1270, s. 140.

³⁶ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, III, 325; Toprak, *a.g.t.*, s. 163.

³⁷ Darendeli, *a.g.e.*, s. 20.

³⁸ Darendeli, *a.g.e.*, s. 20-22.

³⁹ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, III, 325.

mîr-i mîrânlık rütbesi verilmesi için İstanbul'dan dilekte bulunduğunu belirtmektedir. Yusuf Ziya Paşa'nın iltiması üzerine 8 Şubat 1795 (18 Recep 1209) tarihinde Seyyid Abdurrahman Bey'e mîr-i mîrânlık rütbesi verilmiştir⁴⁰. Yusuf Ziya Paşa, böylece hizmetinde çalışan Rîşvanzâde Seyyid Abdurrahman Bey'e mîr-i mîrânlık rütbesini sağlamış, daha sonra da Besni ve çevresinin idaresi için Besni Kaymakamlığı görevini vermiştir⁴¹.

2. Seyyid Abdurrahman Paşa Mısır Seferi'nde

1798 yılında Napolyon Bonapart'ın Mısır'ı işgali üzerine Osmanlı Devleti Fransa'ya savaş ilan ederek Mısır'a ordu göndermiştir. Bu arada, daha önce Maadin-i Hümayun Emini iken Seyyid Abdurrahman Paşa'nın emrinde çalıştığı Yusuf Ziya Paşa sadrazamlığa getirilmiş ve Mısır'a sevk edilen orduya serasker tayin edilmişti. Sadrazam Yusuf Ziya Paşa, ülkenin diğer bölgeleri gibi Rîşvanların bulunduğu Malatya, Çermik, Besni ve Ergani kazalarından da Mısır'a sevk edilmek üzere asker toplanmasını emretmiştir⁴². Sadrazam, aynı zamanda Rîşvanzâde Seyyid Abdurrahman Paşa'nın da emrindeki adamlarıyla savaşa katılmasını istemiştir. Sadrazamın komutası altındaki ordu 11 Kasım 1799 (12 Cemaziyelahir 1214) tarihinde Yafa'ya ulaşmış ve burada yirmi altı gün kalmıştır. Seyyid Abdurrahman Paşa da, emrindeki bin kadar seçkin süvari ve piyade askeriyle yola çıkmış, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelen askeri birlikler ile birlikte Yafa'da orduya katılarak Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın huzuruna varmıştır. Sadrazam tarafından kendisine hilat giydirilerek ödüllendirilmiş, sefer tayinatları ve harçları verilerek askerlerinin başına gönderilmiştir⁴³.

Yafa'da, ordu içinde tatsız olaylar da olmuştur. Kendilerine iyi bakılmadığını ileri süren yeniçeriler, diğer askeri birliklere baskın yaparak kaldıkları barakalarını yerle bir etmişler ve isyan çıkarmışlardır. Yusuf Ziya Paşa, bu durumdan kurtulmak için Rîşvanzâde, Bayezidzade ve Sağırzade gibi çok güvendiği adamlarının askerlerinden oluşan altı-yedi bin silahlı kişiyle etrafını güvenceye almıştır. Böylece Rîşvanzâde Seyyid Abdurrahman Paşa ve

⁴⁰ Toprak, *a.g.t.*, s. 163; Darendeli, *a.g.e.*, s. 281.

⁴¹ Darendeli, *a.g.e.*, s. 281. Seyyid Abdurrahman Paşa'nın Besni Kaymakamlığı'na atanma tarihi tespit edilememiştir.

⁴² BOA, C.AS, 1205/53969.

⁴³ Darendeli, *a.g.e.*, s. 184, 281.

diğer aşiret liderlerinin askerleri sayesinde ordunun karşı karşıya bulunduğu büyük bir badire atlatılmış ve bir şey yapamayacaklarını anlayan yeniçeriler itaat altına alınmıştır.

Ordu, 9 Aralık 1799 (11 Receb 1214) tarihinde Yafa'dan ayrılarak Arış'e doğru yola çıktığında, Seyyid Abdurrahman Paşa da görevi gereği orduyla birlikte Mısır'a hareket etmiştir⁴⁴. Fransızların yenilerek Mısır'dan çekilmesi üzerine 16 Temmuz 1801 (5 Rebiülevvel 1216) Cuma günü Kahire'ye giren Sadrazam Yusuf Ziya Paşa muhteşem bir törenle karşılanmıştır. Karşılama töreninde hazır bulunanlar arasında Rişvanzâde Seyyid Abdurrahman Paşa da bulunmaktaydı⁴⁵.

Savaşın sonra ordunun Mısır'dan İstanbul'a dönüşü sırasında, Seyyid Abdurrahman Paşa da ordunun lojistiğinin sağlanması hususunda hizmet etmiştir⁴⁶. Zira Haleb üzerinden Anteb'e gelen ordu, 17 Mayıs 1802 (14 Muharrem 1217) tarihinde burada konaklamıştır. Anteb'den hareket ettikten sonra da Paşa'nın memleketi ve görev yeri olan Besni yakınlarından geçerek bir müddet Gölbaşı'nda kaldıktan sonra Göksu denen yere geçerek, orada Rişvanzâde Ömer Paşa'nın yaptırmış olduğu köprüünün iki yakasında dinlenmiştir. Seyyid Abdurrahman Paşa, burada Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'nın huzuruna çıkarak ona muhteşem atlar hediye etmiştir. Göksu'dan da orduyla birlikte hareket ederek bir sonraki menzile vardıklarında Yusuf Ziya Paşa, Seyyid Abdurrahman Paşa'ya semmur kürk giydirmiş ve işlerine dikkat ve özen göstermesi konusunda uyarılarda bulunarak memleketi ve görev yeri olan Besni'ye göndermiştir⁴⁷.

3. Besni Kaymakamı ve Malatya Mutasarrıfı Seyyid Abdurrahman Paşa

Seyyid Abdurrahman Paşa, uzun süre Besni Kaymakamlığı ve bu görevine ilave olarak bir süre de Malatya Mutasarrıflığı hizmetlerinde bulunmuştur.

⁴⁴ Darendeli, *a.g.e.*, s. 193-194, 281, 298, 304.

⁴⁵ Darendeli, *a.g.e.*, s. 219, 220, 300.

⁴⁶ Ordunun Mısır'dan kara yoluyla İstanbul'a dönüşü sırasında çeşitli yerlerde deve kiralanması için Seyyid Abdurrahman Paşa ve başka bazı kişilerin görevlendirilmesiyle ilgili 1 Haziran 1802 (29 Muharrem 1217) tarihli hüküm için bkz. BOA, C. AS, 1092/48185.

⁴⁷ Darendeli, *a.g.e.*, s. 262-264, 307-808.

Bu görevleri sırasında bölgedeki gerek devletin ve gerek şahısların alacak-verecek meselelerinin çözümünde de etkili olmuştur. Örneğin; Kâhta ve Şiro halkından olan İrolli ve Taşel boy beylerinden devlete ait alacakların tahsili için 13 Mayıs 1801 (29 Zilhicce 1215) tarihinde Paşa'ya emir gönderilmiştir. Yine Maadin-i Hümayun sarraflarından Felbus isimli şahıs ve iki arkadaşı Maadin-i Hümayun bölgesi ahalisinden bazı kişilerden ve civarında olan Palu beylerinden alacaklarını tahsil edemeyince Seyyid Abdurrahman Paşa'ya başvurmuşlardır⁴⁸.

1805 yılı Ağustos ayı sonlarında (evâhir-i Cemaziyelevvel 1220) İstanbul'dan gönderilen bir hükümden, Rişvanzâde Seyyid Abdurrahman Paşa'nın, bu tarihte beylerbeyi rütbesiyle Besni Kaymakamlığı görevini sürdürmeye devam ettiği anlaşılmaktadır⁴⁹.

1807 yılında Seyyid Abdurrahman Paşa, Malatya Sancağı'nın eskiden beri ecdadının uhdesine verildiğini; ancak dedesi Ömer Paşa'nın ölümünden sonra Maadin-i Hümayun Emini Yusuf Paşa'nın isteği üzerine bölgenin Maadin-i Hümayun'a bağlandığını belirterek, Malatya'nın aynı şekilde kendisine verilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine hükümet tarafından kendisine gönderilen 4 Kasım 1807 (3 Ramazan 1222) tarihli yazıda; bu malikânenin zulüm ve suiistimaller nedeniyle ecdadından alındığı ve Maadin-i Hümayun'dan ayrılarak idaresinin mümkün olmadığı belirtilmiştir⁵⁰.

Seyyid Abdurrahman Paşa'nın hükümet merkeziyle ilişkilerinin 1809 yılından itibaren bozulduğu anlaşılmaktadır. 15 Şubat 1809 (29 Zilhicce 1223) tarihli bir iradeden anlaşıldığına göre Hicaz Seraskeri Yusuf Ziya Paşa, Seyyid Abdurrahman Paşa'yı İstanbul'a şikâyet etmektedir. İrade metninde; Milli Aşireti Reisi Timur Paşa'nın yanına firar eden Seyyid Abdurrahman Paşa'nın mîr-i mîrânlığının kaldırılarak uzak bir yere sürülmesi, uhdesindeki malikânelerin elinden alınması, tüm mal ve mülküne el konulması istenmektedir. Ancak metinden anlaşıldığına göre önceleri Seyyid Abdurrahman Paşa'nın rütbesinin kaldırılarak sürgüne gönderilmesi düşünülmüşken sonradan sadece mîr-i mîrânlığının kaldırılmasıyla yetinilmesi ve Yusuf Ziya Paşa'yı kırmamak için durumun kendisine bildirilmesi uygun görülmüştür. İrade üzerine Sultan II.

⁴⁸ BOA, C.ML, 694/28406; BOA, C.DRB, 36/1758.

⁴⁹ Söylemez, *a.g.e.*, s. 276.

⁵⁰ BOA, C.DRB, 5/232.

Mahmud *Kaymakam Paşa! Muktezâsı üzere tahrir olunup kapu kethüdâsına teslim olunmasına karin-i müsâ'ade-i şâhânem erzânîdir* ibaresini yazarak sadece Seyyid Abdurrahman Paşa'nın mîr-i mîrânlığının kaldırılmasıyla yetinilmiştir⁵¹.

Seyyid Abdurrahman Paşa'nın mîr-i mîrânlığı 10 Mart 1809 (23 Muharrem 1224)'da kaldırılarak, uhdesinde bulunan mukataa gelirlerini sadrazama vermesi emredilmiştir⁵². Ancak Yusuf Ziya Paşa'yı kırmamak için bu kararın alındığı anlaşılmaktadır. Çünkü 4 Şubat 1810 (29 Zilhicce 1224) tarihli hatt-ı hümayunlardan anlaşıldığına göre; sadece Seyyid Abdurrahman Paşa'nın mîr-i mîrânlığının kaldırılmasına karar verilmiş, diğer hususlar ertelenerek durum kapı kethüdâsına bildirilmiştir. Konuyla ilgili iradelerden birinin üzerine padişahın el yazısıyla *Kaymakam Paşa! Husûs-ı mezbûrun te'hîr olunması münasibdir. Ancak Yusuf Ziya Paşa'yı kırmamak tarafını mülâhaza ile kendine tahrir olursa olmaz mı?* hükmü yazılmıştır⁵³.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki diğer aşiretlerle beraber Rişvan Aşireti Beyi'ne de savaşa⁵⁴ katılması için 1809 yılı sonuna doğru bir ferman gönderilmiştir⁵⁵. Bu dönemde yine Rişvanların başında Seyyid Abdurrahman Paşa bulunmaktaydı.

Seyyid Abdurrahman Paşa daha sonraki bir tarihte, Besni Kaymakamlığı'nı yürütürken hakkında idam fermanı çıkartılmıştır. O tarihlerde Bağdat Valisi olan Süleyman Paşa'nın araya girerek ricacı olması üzerine 1811 yılında affedilmiş ve Besni Kaymakamlığı görevi de tekrar kendisine verilmiştir⁵⁶.

⁵¹ BOA, HAT, 502/24629. Ayrıca Yusuf Ziya Paşa'nın şikâyetleriyle ilgili başka bir iradede ise Seyyid Abdurrahman Paşa'nın Maden-i Hümâyûn'a bağlı Malatya Sancağı'nı malikâne olarak kendisine aldığı, halka zulmettiği, mal ve eşyasını Milli Aşireti'nden Timur Paşa'nın yanına gönderdiği, eski kethüdâsı ve bir adamını öldürdüğü belirtilmektedir. BOA, HAT, 503/24749.

⁵² BOA, C.ML, 28/1301.

⁵³ BOA, HAT, 502/24639; 503/24749; 502/24751.

⁵⁴ Bahsi geçen savaş, bu sıralarda devam etmekte olan 1807-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'dır. Geniş bilgi için bkz. Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Filiz Kitabevi Yay., İstanbul 1985, s. 52-53.

⁵⁵ Câbî Ömer Efendi, *a.g.e.*, I, 589.

⁵⁶ Abdurrahman Paşa, 1226 Muharrem evailinde (26 Ocak-4 Şubat 1811) affedilmiştir. Şânîzâde Mehmed Ataullah Efendi, *Şânî-zâde Tarihi*, haz. Ziya Yılmaz, I, İstanbul 2008, s. 429.

Seyyid Abdurrahman Paşa, Besni Kaymakamlığı'nı yürütürken, aynı zamanda Malatya Sancağı Mutasarrıflığı görevinin kendisine verilmesini talep etmiştir. Devlete vermesi gereken meblağı zamanında ödemesi şartıyla, 3 Temmuz 1812 (23 Cemaziyelahir 1227) tarihinde bu isteğinin kabul edilmesine karar verilmiştir; ancak Seyyid Abdurrahman Paşa'nın vereceği vergi miktarının belirlenmesi için önceki sene Malatya'dan hazineye aktarılan miktarın Babiâli'ye bildirilmesi emredilmiştir⁵⁷. 7 Ağustos 1812 (29 Recep 1227) tarihinde de Malatya Sancağı Seyyid Abdurrahman Paşa'nın uhdesine verilmiştir⁵⁸. 1813 yılında Seyyid Abdurrahman Paşa'nın Besni Kaymakamlığı ve Malatya Sancağı Mutasarrıflığı görevlerini birlikte yürütmeye devam ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü İstanbul'dan gönderilen bir hükümde kendisine *Malatya Mutasarrıfı ve Besni Kaymakamı Rişvanzâde Abdurrahman Paşa* diye hitap edilmektedir⁵⁹.

Aynı yıl içerisinde devlete isyan eden Köse Mustafa Paşaoğlu Veli Paşa'nın üzerine Sivas Valisi Pehlivan İbrahim Paşa memur edilmişti. Sivas Valisi, Veli Paşa ve diğer eşkıyayı takip ederek Uzunyayla ve Gürün üzerinden Darende'ye kadar gelmişti. Bu sırada Seyyid Abdurrahman Paşa, Heveydi Aşireti'nden Mîro⁶⁰ adlı bir eşkıyanın baskısı altındaydı. Seyyid Abdurrahman Paşa'nın bu durumdan kurtarılması için kardeşi⁶¹, Sivas Valisi Pehlivan İbrahim Paşa'ya müracaat etmişti. Sivas Valisi, Veli Paşa ve bazı eşkıyayı cezalandırdığı gibi Mîro'nun yakalanması için etraftaki sancak ve kazalara emirler göndermiştir. Bu arada Besni Müftüsü de öldürülmüştü. Seyyid Abdurrahman Paşa, müftüyü öldüren katilleri yakalayarak idam etmiş ve kellelerini Pehlivan İbrahim Paşa'ya göndermişti⁶².

Sivas Valisi Pehlivan İbrahim Paşa, Seyyid Abdurrahman Paşa'nın bölgesine göz dikmiştir. Nitekim Bâbiâli'ye başvurarak Malatya yöresindeki

⁵⁷ BOA, HAT, 251/14252.

⁵⁸ BOA, HAT, 244/13712; 251/14252.

⁵⁹ Söylemez, *a.g.e.*, s. 276.

⁶⁰ Moro veya Mîro, Besni yöresinde yaşayan Heveydi Aşireti'ne mensup meşhur bir eşkıyadır. Besni Müftüsü Hicabzade Abdurrahman Efendi'nin katillerindendir. Bu dönemde Mîro'nun bertaraf edilmesi devleti oldukça uğraştırmıştır. BOA, HAT, 446/22282A; 446/22282B; 446/22282D. Ayrıca geniş bilgi için bkz. Necdet Sakaoğlu, *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.

⁶¹ Burada bahsedilen Rişvanzade Seyyid Abdurrahman Paşa'nın kardeşi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁶² Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 200-207.

insanların şikâyetlerini gerekçe göstermiş ve bu yüzden Malatya Sancağı'nın Seyyid Abdurrahman Paşa'dan alınarak kendisine verilmesini talep etmiştir⁶³; ancak bir sonuç elde edememiştir.

Hısn-ı Mansur mukataasının Malatya sancağına dâhil olduğunu ileri süren Seyyid Abdurrahman Paşa, Hısn-ı Mansur'a mütesellim göndererek vergi tahsilatında bulunmuştur. Bu bölge Maadin-i Hümayun'a bağlı olduğundan, bölgeden tekrar vergi toplamanın zulüm olacağını belirten Maadin-i Hümayun Emimi Ahmed Paşa, bu paranın Seyyid Abdurrahman Paşa'dan tahsil edilmesini talep etmiştir⁶⁴.

Konuya ilişkin 8 Ocak 1814 (16 Muharrem 1229) tarihli başka bir belgede ise Bağdatlı Sarraf Haskel'in Seyyid Abdurrahman Paşa'nın voyvodalık muaccelatı olan 175.000 Kuruş meblağı tamamen Darphane'ye teslim ettiğini; ancak elinde buna dair Seyyid Abdurrahman Paşa'dan bir senet bulunmadığını belirterek kendisine senet verilmesini talep etmiştir⁶⁵.

Seyyid Abdurrahman Paşa'nın bazı dönemlerde vergi gelirlerini toplayamadığı⁶⁶ için Maliye ile Darphane'ye olan borçlarını zamanında ödeyemediği ve emrindeki aşiretlerin taşkınlıklarına engel olamadığı anlaşılmaktadır. Sivas Valisi Pehlivan Paşa'nın kapı kethüdasının İstanbul'a gönderdiği yazılardan anlaşıldığına göre Malatya'daki meştâ⁶⁷ ordusunun zahiresinin Rişvanzâde Seyyid Abdurrahman Paşa vasıtasıyla Şiro, Gerger ve Samsat taraflarından satın alınarak Malatya'ya nakledildiği, şimdi ise Rişvanzâde Seyyid Abdurrahman Paşa, Mîro isimli eşkıyayı takip için bölgeden ayrıldığından zahirenin temin edilemediği anlaşılmıştır. Malatya'da zahire az olduğundan ordu ihtiyacının karşılanması için Rişvanzâde Seyyid Abdurrahman Paşa'nın Darphane'ye ve Maden'e olan borçlarını zamanında ödemesi istenmiştir; fakat Paşa, vergileri toplayamadığını ileri sürerek borcunu ödemeye yanaşmamıştır.

⁶³ BOA, HAT, 281/16700.

⁶⁴ 23 Kasım 1813 (5 Zilhicce 1228) tarihli belge için bkz. BOA, C.ML, 458/18592.

⁶⁵ BOA, C.ML, 597/24608.

⁶⁶ BOA, TSMA.d./5433-0001/0002.

⁶⁷ Meştâ: Arapça bir kelime olan "meştâ" kışın duracak yer, kışlak anlamına gelir. Savaş halinde bulunan orduların kışı geçirmek üzere çekildikleri yer için "meştâ" tabiri kullanılmıştır. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., II, İstanbul 1971, 494.

Pehlivan Paşa, devlete olan borcunu Rişvanzâde'den tahsil edip zahireyi temin edebilmek için o bölgenin önemli hanedanlarından biri olan Efendizade Hasan Ağa'yı da yanına alarak bu işle görevlendirilmesini talep etmiştir⁶⁸.

4. Seyyid Abdurrahman Paşa'nın Ölümü

Seyyid Abdurrahman Paşa'nın 1814 yılında vebadan öldüğü Sivas Valisi Pehlivan İbrahim Paşa tarafından İstanbul'daki kapı kethüdasına gönderilen 12 Kasım 1814/29 Zilkade 1229 tarihli yazıdan anlaşılmaktadır⁶⁹.

Paşa'nın ölümü üzerine ayrıca mallarının hazineye nakli için mübaşir tayin edilmiştir. Bu görevin yerine getirilmesi ise yeni Besni Kaymakamı ve Seyyid Abdurrahman Paşa'nın amcazadesi Murtaza Bey'den istenmiştir⁷⁰. Ayrıca Sivas Valisi Pehlivan İbrahim Paşa memur göndererek Seyyid Abdurrahman Paşa'nın evini kadı marifetiyle mühürletmiştir⁷¹. Seyyid Abdurrahman Paşa'nın uhdesinde olan mukataalar Sivas Valisi Pehlivan İbrahim Paşa'nın oğlu Mehmed Ali ve kethüdası Eyüp Sabri beylere verilmiştir⁷².

Seyyid Abdurrahman Paşa'nın mal varlığına mübaşir tayin edilen yeni Besni Kaymakamı Murtaza Bey'den, amcazadesinin geriye kalan mal varlığından öncelikle paşanın bir kısım borçlarının ödenmesi, artan kısmın ise hazineye aktarılması istenmiştir. Bu şekilde Yahudi Sarraf Haskel'in alacağına ödendiği anlaşılmaktadır⁷³. 22 Kasım 1815 (20 Zilhicce 1230) tarihli bir yazıdan anlaşıldığına göre; çıkarılan bir ferman gereğince Seyyid Abdurrahman Paşa'dan geriye kalan bütün mal varlığına ve Malatya Mütessellimliği'ne devlet tarafından el konması kararlaştırılmıştır⁷⁴. 24 Ocak 1816 (23 Safer 1231) tarihli bir başka yazıda ise Seyyid Abdurrahman Paşa'nın vefat eden eşinin üzerindeki bütün mallara da devlet tarafından el konulduğu belirtilmektedir⁷⁵.

⁶⁸ BOA, HAT, 446/22282.

⁶⁹ BOA, HAT, 497/24385.

⁷⁰ BOA, C.ML, 484/19758; 762/31096; 231/9681.

⁷¹ BOA, HAT, 497/24385.

⁷² BOA, C.ML, 181/7630.

⁷³ 9 Mayıs 1815 (29 Cemaziyelevvel 1230) tarihli belge için bkz. BOA, C.ML, 484/19758.

⁷⁴ BOA, C.ML, 156/6630.

⁷⁵ BOA, C.ML, 83/3815.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin sosyal, ekonomik ve idari yapısı içinde aşiretler önemli bir yere sahipti. Bunlardan biri olan Rişvan Aşireti, 1515'te Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin alınmasıyla Osmanlı egemenliğinde yaşamaya başlamıştı. Yarı göçebe bir hayat süren bu aşiret zamanla Orta ve Batı Anadolu'ya ve hatta Rumeli'ye doğru yayılmaya başlamıştır. Aşiretin bazı kolları, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Hısn-ı Mansur ve Malatya'nın yanı sıra Antep, Maraş, Sivas, Ankara, Konya, Denizli, Manisa ve İzmir'e kadar yayılmıştı.

Hayvancılıkla uğraşan aşiret, göçebe yaşam tarzının gereği olarak yaylak ve kışlak yerleri arasında sürekli yer değiştirmiştir. Aşiretin bazı mensupları, yaylak ve kışlaklara gidip gelirken adli vakalara sebep olmuşlardır. Eşkialık, zorbalık, yol kesme, mala, cana ve ırza saldırı gibi çok sayıda olay mahkemelere intikal etmiş, bazı olaylar ise şikâyet olarak devlet merkezine kadar ulaşmıştır. Bu çeşit suçlar aşiret dışı kimselere karşı işlendiği gibi aşiret mensupları, yolcular ve tüccarlara karşı da yapılmıştır. Bazen de mübaşir, kadı ve mütesellim gibi devlet görevlileri bu tür eylemlere maruz kalmıştır. Elbette, bu tür suçlar devlet tarafından takip edilmiş ve sorumlular cezalandırılmıştır.

Rişvan Aşireti XVII. yüzyıldan itibaren güvenlik ve düzenli vergi toplama gibi kaygılarla iskâna tâbi tutulmuştur. Buldukları yerlerde veya devletin belirlediği bölgelerde yerleştirilmişlerdir. Yoğun olarak Halep ve Rakka taraflarına gönderilen aşiretin bazı kolları, buralarda kalmak istemeyerek ya eski yerlerine dönmeye çalışmışlar veya eşkıyalık yapmışlardır.

Rişvan Aşireti, Osmanlı Devleti yöneticileri nezdinde önemli bir itibara sahipti. Çok sayıda aşiret reisi Malatya, Maraş, Adana ve Sivas gibi yerlerde valilik yapmıştır. Özellikle Maden Eminliği sınırları içinde yaşayan aşiret mensupları madenlerin işletilmesinde gerekli hizmetleri görürlerdi. Ayrıca aşiret yöneticilerinin topladığı vergiler hazinenin önemli bir gelir kaynağını teşkil ederdi. Aşiretin devlete bir başka önemli katkısı ise savaşa asker ve lojistik desteği sağlamasıydı. Özellikle XVII. yüzyıldaki Osmanlı-İran Savaşları, XVIII. yüzyıldaki Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşları ve 1798'deki Osmanlı-Fransa Savaşı'na Rişvanlar küçümsenemeyecek sayıda askerle katılmışlardır. Ayrıca meştâ ordusunun ihtiyaçlarının karşılanması ile ulaşım için deve temini gibi işleri de Rişvanlar üstlenmiştir.

Bu çalışmanın konusu olan Rışvanzâde Seyyid Abdurrahman Paşa, mütesellimlik, kaymakamlık ve mutasarrıflık görevleri dışında devlete önemli hizmetlerde bulunmuştur. 1798’de Napolyon’a karşı Mısır’a asker sevk edildiğinde, Seyyid Abdurrahman Paşa da Anadolu’daki diğer büyük aşiretler gibi savaşa iştirak için emir almıştı. Ordunun dönüşü sırasında lojistiğin sağlanmasında yine Seyyid Abdurrahman Paşa’ya görev verilmiştir.

Seyyid Abdurrahman Paşa, genel olarak devlet hizmetinde sadakatle çalışarak, görev bölgesindeki asayişi sağlamış, vergileri toplayarak zamanında hazineye göndermiştir. Bazen bu görevlerini yerine getiremediği dönemler de olmuştur. Vergileri zamanında toplayamadığı için asi konumuna düşmüş, rütbelerini ve makamını kaybetmekle karşı karşıya kalmıştır. Devreye ricacıların girmesiyle affedilmiş ve görevinde bırakılmıştır. Öldüğünde ise tüm mal varlığına devlet tarafından el konulmuştur.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Cevdet Tasnifi (C)

Adliye (ADL)

Askeriye (AS)

Dahiliye (DH)

Darbhane (DRB)

Maliye (ML)

Saray Mesalihi (SM)

Hatt-ı Hümayun (HAT)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d.), nr. 5433-0001/0002.

Araştırma ve Kaynak Eserler

Ahmed Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (996-1200)*, Enderun Kitabevi Yay., İstanbul 1989.

Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târihi*, I-II, haz. Mehmet Ali Beyhan, TTK Yay., Ankara 2003.

Canbakal, Hülya, *17. Yüzyılda Ayntâb-Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, İletişim Yay., İstanbul 2009.

Darendeli İzzet Hasan Efendi, *Ziyânâme*, haz. M. İ. Erkutun, Kitabevi Yay., İstanbul 2009.

Evliya Çelebi Mehmed Zıllî İbni Derviş, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, III, yay. Ahmed Cevdet, İkdam Matbaası, Dersaadet 1314.

Gökdeniz, Ömer F., *262 Numaralı Hısn-ı Mansûr (Adıyaman) Kadı Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, KSIÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2006.

Halaçoğlu, Yusuf, "Adıyaman", *DİA*, I (1988), 377-378.

_____, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, I-VI, TTK Yay., Ankara 2009.

_____, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK Yay., Ankara 1997.

Kanadıkırık, İbrahim, *260 Numaralı Hısn-ı Mansûr Kadı Sicilinin 1.-122. Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, KSIÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2005.

Kılıç, Rüya, "Seyyid ve Şeriflerin Osmanlı Yönetimiyle İlişkileri: XIV-XVI. Yüzyıllar", *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi (7-9 Nisan 1999)*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 2000, s. 425-436.

Hüseyin Temzi, *Kitâb-ı Müntehabât-ı Lugat-ı Osmaniyye*, Matbaa-i Amire Litografya Destgahı, İstanbul 1270.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmânî*, III, Matbaa-i Amire, İstanbul 1311.

Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yay., İstanbul 1987.

Öztürk, Said, “Osmanlı Döneminde Adıyaman’ın Sosyal ve Ekonomik Özellikleri”, *Medeniyetler Kavşağı Adıyaman*, Adıyamanlılar Vakfı Yay., İstanbul 2008, s. 117-147.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, MEB Yay., İstanbul 1971-1983.

Sakaoğlu, Necdet, *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.

Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Gen. Müd. Yay., Ankara 2006.

Söylemez, Faruk, *Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi-Rişvan Aşireti Örneği*, Kitabevi Yay., İstanbul 2011.

Şânî-zâde Mehmed Ataullah Efendi, *Şânî-zâde Tarihi*, I, haz. Ziya Yılmaz, Çamlıca Yay., İstanbul 2008.

Taştemir, Mehmet, *XVI. Yüzyılda Adıyaman Sosyal ve İktisadi Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1999.

Tekerek, Fezullah, *260 Numaralı Hısn-ı Mansur (Adıyaman) Kadı Sicilinin 123-204. Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, KSIÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2005.

Toprak, Seydi Vakkas, *Nuri Tarihi (Metin-İnceleme)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2011.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih*, Filiz Kitabevi Yay., İstanbul 1985.

Uluçay, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, TTK Yay., Ankara 1992.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, TTK Yay., Ankara 1988.

Yinanç, Refet, “Dulkadiroğulları”, *DİA*, IX (1994), 553-557.

EK

BOA, HAT, 497/24385.

Sivas Valisi İbrahim Paşa'nın kapı kethüdasına yazdığı, Rişvanzâde Seyyid Abdurrahman Paşa'nın veba salgınından öldüğünü İstanbul'a haber veren yazısı.

نظم هجرتی
عبداللهی بولدی باشا قلیلیک
دوقون سید وارد اولدی شفق سید

عاشقنا اسیطانم عفری
باداره الله تعالی بو سنه جا کوم ده حکمة دق قیرم بولدیله ده و با فاضلین اسیت و بانه کلی مشوق اولدی نایخ شفق نرد
برکوم اوزم بهستی مشرقی ششاد داده عبدالمین باشا بامله تعالی اهر مشورده مطعوناً وفاتی خبری محضه سینه اخبار اولم
در عقب طر فرزون آدم نعیین وفاتین معرفت نسیم نمایر اولدیجی دودلو اولنم اوزم غم و تقصیر اولدیجی معلوم علم
مردنک بولدیجی نکه ناره عیبه نعلیم بودم اولیسیم مرکوم اوزم اخطا ده هر کس لری مفرق بولدیله دینه مروتیه
کس مروتیه مروتیه ناهنرا بولدیجی فنونک فتحده بولموشور بولدیجی ابری باشا نکه وفاتی عیبه اولمک مادم لری
و بهستی نفسی مادمه بالاقضا حسین اوزی دق مطعوناً قضا اولدیجی دق قیزیه مروتیه مروتیه استازیه اولدیجی عفا ناه
و ابانکم بولدیله ده و بانک کز تن بدن و قزاهالکرینه یاس طاری اولمشور جناب الله دفع و فریح الیه امین

